

JOEEP

e-ISSN: 2651-5318

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joeeep>

Araştırma Makalesi • Research Article

İnanç ve Ticaret İlişkisi: Kur'an-ı Kerimde Kara ve Deniz Ticareti Örneği

The Relationship Between Faith and Trade: The Example of Land and Sea Trade in the Holy Quran

Muhammed Sait Hatipoğlu^{a,*}

^aDr., Bağımsız Araştırmacı, İstanbul / Türkiye.

ORCID: 0000-0001-8133-8334

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 23 Eylül 2025

Düzeltilme tarihi: 26 Kasım 2025

Kabul tarihi: 27 Kasım 2025

Anahtar Kelimeler:

Kuran

Ayet

Ticaret

Tefsir

ARTICLE INFO

Article history:

Received: Sep 23, 2025

Received in revised form: Nov 26, 2025

Accepted: Nov 27, 2025

Keywords:

Quran

Verse

Trade

Tafsir

ÖZ

Ticaret, insanlık tarihi boyunca temel bir faaliyet olarak var olmuştur. İnsanların geçim sağlama ve ihtiyaçlarını karşılama gerekliliği, ticareti doğal bir olgu haline getirmiştir. İslam dini, ticareti meşru çerçeveler içinde bir ibadet olarak kabul etmiş, Kur'an-ı Kerim'de alım-satımın helal, faiz ise haram olduğu belirtilmiştir. İslam, insanı çalışmaya, üretmeye ve topluma faydalı olmaya teşvik ederken, dünya hayatına aşırı bağlılıktan kaçınmayı da öğütlemektedir. Bu çalışma, Kur'an-ı Kerim'in ticarete verdiği değeri, özellikle kara ve deniz ticaretine dair ayetler üzerinden incelemektedir. Çalışmanın amacı, Kur'an'ın ticaretle ilgili öğretilerinde dengeyi nasıl sağladığını ortaya koymaktır. İslam da ticaret, Kur'an-ı kerimde geniş bir şekilde yer bulmuş bir konu olmakla beraber, bu çalışmada kara ve deniz ticaretine yönelik ayetler incelenmiştir. Bu araştırma, daha önceki akademik çalışmalarda yeterince ele alınmamış olan yönlere odaklanmayı ve ticaretle ilgili ayetlerin anlamını ve amacını farklı bir bakış açısıyla değerlendirmeyi hedeflemektedir.

ABSTRACT

Trade has existed as a fundamental activity throughout human history. The necessity for people to make a living and meet their needs has made trade a natural phenomenon. Islam considers trade as a legitimate act of worship when conducted within lawful boundaries. In the Qur'an, buying and selling are declared lawful, while interest (usury) is prohibited. Islam encourages individuals to work, produce, and contribute to society, while also advising against excessive attachment to worldly life. This study examines the value the Qur'an places on trade, particularly through verses related to land and sea commerce. The aim of this research is to reveal how the Qur'an establishes balance in its teachings on trade. Although trade is a subject extensively covered in the Qur'an, this study specifically focuses on verses concerning land and maritime trade. It aims to highlight aspects that have not been sufficiently addressed in previous academic works and to offer a different perspective in interpreting the meanings and purposes of trade-related verses.

1. Giriş

Ticaret, tarihin her döneminde insanın ayrılmaz bir unsuru olmuştur. İnsanoğlunun geçimini sağlamak ve temel ihtiyaçlarını karşılaması için ticaretle meşgul olması gerekmektedir. Allah'ın peygamber olarak seçtiği birçok peygamberin ticaret ehli ve sanatkar kişiler olmaları da ticaret olgusunun fitri bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Örneğin, Hz. Adem'in çiftçilik yapması (Köksal, 2010: 38),

Hz. İdris'in terzilik yapması (Et- Taberi, çev. 2010 :95), Hz. Nuh'un marangozluk yapması, Hz. Hud'un ticaretle uğraşması, Hz. Salih'in ticaretle meşgul olması (Köksal, 2010: 125), Hz. İbrahim'in ekmekçilik ve ayakkabıcılık yapması, Hz. İsmail'in çobanlık yapması, Hz. Yusuf'un saatçilik yapması, Hz. Şuayb'in çobanlık yapması, Hz. Musa'nın dokumacılık ve koku satıcılığı yapması, Hz. Davud'un çobanlık, kalayıcılık, dokumacılık ve duvar

* Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: muhammedsaitthatipoglu2@gmail.com

Atf/Cite as: Hatipoğlu, M.S. (2025). İnanç ve Ticaret İlişkisi: Kur'an-ı Kerimde Kara ve Deniz Ticareti Örneği. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 10(2), 179-186.

ustalığı yapması, Hz. Süleyman'ın balıkçılık ve kalaycılık yapması, Hz. Üzeyr'in bağcılık yapması, Hz. Eyyüb'ün ipek dokumacılığı yapması, Hz. İsa'nın boyacılık, ekmekçilik ve ayakkabıcılık yapması (Yıldırım ve Çelik, 2025) Hz. Zekeriyya'nın marangozluk yapması (Müslim, "Fedail", no: 2379) bu durumu yansıtmaktadır. Kendinden önceki peygamberler gibi ticaret yapmış ve ticaret yapmaya ümmetini teşvik eden Hz. Muhammed'i farklı kılan bir özelliği bulunmaktadır. Onu özel kılan, ticaret, iktisat ve ekonomi konularında her zaman geçerli olabilecek evrensel ilkeler sunarak insanlığın mutluluk ve saadetini sağlamaya çalışmış olmasıdır. Örneğin, borçluya mühlet tanınması (Bakara, 3/280: Buhari, "Büyu", 18,) alışverişte kolaylık sağlanması (İbn Mace, "Ticaret", 28), malın ayıbının bildirilmesi (Buhari, "Büyu", 19: İbn Mace, "Ticaret", 45), yeminle mal satmaktan kaçınılması (Müslim, "Müsakat", 132), kimseyi aldatmamak (Müslim, "İman", 164: Tirmizi, "Büyu", 74: İbn Mace, "Ticaret", 36) çalışarak kazanmak (Buhari, "Büyu", 15) bunlardan sadece bazılarıdır.

Kur'an-ı Kerim, "... **Allah alım-satımı helal, faizi haram kılmıştır...**" (Bakara, 2/275) beyanı ile meşru ölçüler içinde yapılan ticareti teşvik etmiş ve hatta bunu bir ibadet olarak kabul etmiştir. İslamın temel kaynağı olan Kur'an ve hadisler insanı çalışmaya, üretmeye, toplumun faydasına yönelik eylemlerde bulunmaya sevk etmektedir. Ancak kur'an-ı kerim meşru ölçüler içinde kazanmaya davet ederken, dünyayı inşa ve imar etmeye teşvik ederek dünyevileşmeden sakındırıştır.

Bu çalışmanın amacı, Kur'an'ın bu dengeyi nasıl sağladığını tespit etmektir. Konunun genişliğini göz önüne alarak Kur'an'da yer alan ticaret konulu ayetlerden kara ve deniz ticaretine yönelik ayetler ile çalışmamızı sınırlandırdık. Araştırmada nitel bir içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim'de ticaretle ilgili ayetler sistematik olarak taranmış, deniz ve kara ticareti bağlamında sınıflandırılmış ve bu ayetlerin ekonomik, sosyal ve ahlaki boyutları tefsirler ve ilim adamlarının yorumları ışığında incelenmiştir. Ayrıca hadisler ve çağdaş tefsir kaynakları, ticaretin İslam perspektifinden anlaşılmasına katkı sağlayacak şekilde kullanılmıştır.

Bu yöntem, hem metinlerin tarihsel ve dini bağlamını dikkate almayı hem de ticaretin İslam düşüncesindeki yerini derinlemesine analiz etmeyi mümkün kılmıştır. Böylece çalışmada, Kur'an'ın ekonomik ilkeleri ve ticarete verdiği değer hem teorik hem de pratik boyutlarıyla ortaya konmuştur.

Mevcut literatürde İslam iktisadı ve ticaret konularında birçok çalışma bulunsada çoğu eser daha çok fikhî muameleler, faiz (riba), ortaklık ve finans kurumları üzerine yoğunlaşmıştır (Artuç, 2020). Türkiye'deki çalışmalar ise "İslam'ın iktisadi kuramı" ve "İslam finansı" çerçevesinde yoğunlaşmakta, ancak ticaretin Kur'an'daki tematik konumu yeterince sistematik olarak incelenmemektedir (Ok ve Atar 2019). Özellikle deniz ticareti ayetleri, mevcut çalışmalarda sınırlı bir analizle ele alınmıştır (Güneş, 2019).

Bu çalışma, klasik tefsir kaynaklarını ve güncel akademik araştırmaları bir araya getirerek, Kur'an'daki deniz ve kara ticaretini konu alan ayetleri ekonomik, ahlaki, inanç ve ibadet boyutlarıyla analiz etmeyi hedeflemektedir. Bu yönüyle hem tefsir bilimi hem de İslam iktisadı literatürüne özgün bir katkı sunmaktadır.

2. Kur'an-ı Kerim'in Ticarete Verdiği Değer

Kur'an-ı kerim birçok ayetinde ticarete verdiği öneme atıfta bulunmuştur. Örneğin, "Allah, alım-satımı helal kıldı, faizi de haram etti." ayetinde ticaretin meşru ölçülerini belirlemiştir. Buna göre, haksız kazanç sayılan faizi yasaklamış, çalışmanın, gayretin ve üretimin sonucu olan ticareti desteklemiştir. Faizin haram kılınmasına yönelik birçok hikmet bulunmaktadır. Örneğin, tefsir alimlerinden Haydar Hatipoğlu, ivazsız ve karşılıksız alınan bir mal mahiyetini taşıyan faizin haksız bir kazanç olduğunu söylemektedir (Hatipoğlu, 2024: 800). Nitekim kaldırıcı yatırımlar, türev ürünler ve menkul kıymetleştirme gibi birtakım finansal işlemler Hatipoğlu'nun ifade ettiği gibi haksız kazanç ve zulme sebebiyet vermektedir. Bu tür işlemlerin küresel çapta finansal krizlere yol açtığı söylenmektedir. 2008 yılında meydana gelen krizin türev işlemlerden kaynaklı olduğuna yönelik söylemlerde bu durumu teyit etmektedir. Dolayısıyla faiz, ekonomik açıdan da problem oluşturmaktadır (Çıtak, 2023: 398).

Kur'an-ı kerim, Allah'ın yaratmış olduğu nimetleri tanımaya ve bu nimetlerden yararlanmaya teşvik etmektedir. İsrâ suresinin 12. Ayeti kerimesi bu durumu yansıtmaktadır. İlgili ayetin meali şöyledir: "Biz, geceyi ve gündüzü birer ayet (delil) olarak yarattık. Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca yılların sayı ve hesabını bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik..."

Ayet-i kerimenin, "لَتَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ" kısmını müfessirler, geçimi sağlamak için gündüzleri çevreye yayılarak çalışmak, ticaretle meşgul olmak şeklinde tefsir etmişlerdir (Zemahşeri, 2017: 445). Burada görüldüğü üzere kurani kerim insanoglunu temel ihtiyaclarını gidermek ve kazanç elde etmek için devamlı bir faaliyet içinde bulunmasını, ticaretle meşgul olmasını desteklemiştir.

Kur'an-ı kerim, kulluk bilincini oluştururken dünyevi şartları da gözetmiştir. Örneğin, Cuma suresinde ticaret ve ibadet dengesini kurduğu görülmektedir. İlgili ayetin meali şöyledir: "Ey iman edenler!" Cuma günü namaz için çağrı yapıldığında, hemen Allah'ı anmaya koşun ve alışverişini bırakın. Eğer bilmiş olsanız, elbette bu, sizin için daha hayırlıdır. Namazı kılınca artık yeryüzüne dağılın ve Allah'ın lütfundan isteyin." (Cuma, 62/9-10.) Müfessir Zühayli'nin ifade ettiği gibi, bu ayet-i kerime de Cuma namazı vakti namazı kılmaya engel olacak her meşguliyete ara verilmesi talep edilmektedir. Cuma namazı eda edildikten sonra ise, yeryüzüne dağılıp Allah'tan rızık talebi bulunulması yani ticaretle meşguliyet halinde olunması istenmektedir (Zühayli, 2019: 555).

Hac ibadeti evrensel bir özelliğe sahiptir. Nitekim farklı dil, ırk ve kültürlerle sahip insanların bir araya gelerek hac ibadetlerini eda etmeye çalıştıkları malumdur. Kur'an-ı kerim böyle bir zamanda dahi ticareti desteklemiştir. İlgili ayetin meali şöyledir: “(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizden gelecek bir lütuf (kazanç) aramanızda size herhangi bir günah yoktur...” (Bakara, 2/198) İlim adamları bu ayetin tefsirini yaparken, meşru ölçüler çerçevesinde ihram halindeyken bile ticarete bulunup Allah'ın lütfundan yararlanmada bir sakınca olmadığını söylemekte (Karaman vd. 2006, 317).

3. Hz. Peygamber'in Ticarete Verdiği Önem (Hadislerde Ticaretin Önemi)

Hz. Peygamber kur'an-ı kerimin ölçülerine uygun olan ticareti hem teşvik etmiş ve hem de kendisi ticaret yaparak bunu desteklemiştir. Hadis kitaplarında, Hz. Peygamber'in farklı ifadelerle ticaretin ve tüccarın önemine dair beyanları mevcuttur. Konumuzla ilgili bunlardan bazılarını aktarmak yararlı olacaktır. Hz. Peygamber sabahın erken vaktinde uyanıp ticaretle meşgul olmayı Müslümanlara öğütlemiştir. Örneğin, İbn Mace'nin Abdullah bin Ömer'den (ra), “Allahım! Ümmetim için gündüzün ilk zamanını (yani bu vakitte yaptıkları işi) bereketli eyle.” (İbn Mace, “Ticaret”, 41) şeklinde rivayet ettiği hadis bunun örneklerindedir. Hadisin Arapça metninde (Hadisin Arapça metni şu şekildedir: قَالَ اللَّهُمَّ ، عَنْ ابْنِ عُمرَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (باركْ لَأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا) yer alan ve gündüzün ilk vakti olarak tercüme edilen “Bükur” kelimesini çeşitli açılardan ele alan Haydar Hatipoğlu, gündüzün ilk vakti ile kast edilen zamanın sabah namazı ile güneşin doğması arasında ki vakit olarak yorumlamaktadır (Hatipoğlu, 1983: 231). Sonuç olarak, Hz. Peygamber müslümanların sabah namazından sonra uyumayıp işleri ile meşgul olmaya teşvik ettiği görülmektedir.

Hz. Peygamber yatırım yapmanın önemine dair bir hadisinde şöyle buyurmaktadır: “Kim bir ev veya akar satın da bedelini bunun misline koymaz (yatırmaz) ise o kimse, (aldığı) bedelin kendisine mübarek olmamasına müstahak olur.” (İbn Mace, “Rehin”, 24) Hadis-i şerifin izahı bağlamında Hatipoğlu, bu hadisin anlam ve maksadıyla ilgili kısaca şunu söylemektedir. Bir kimse bir taşınmaz mal satarsa parasını tekrar taşınmaz bir mala vermesi gerekmektedir. Aynı şekilde bir kişi evini satar da parasını tekrar bir eve yatırmazsa o paranın bereketini görmeye layık değildir (Hatipoğlu, 1983: 43). Burada görüldüğü üzere, Hz. Peygamber yatırım yapmaya teşvik etmiştir.

Hz. Peygamber, Allah'ın helal ve haramlarına uygun bir şekilde ticaret yapan kişileri en üstün mertebeye ulaşan kişiler olarak görmüştür. Örneğin, “Emin, doğru sözlü tacir, kıyamet gününde, peygamberlerle, sıdıklarla ve şehitlerle

beraberdir.” (Tirmizi, “Büyü”, 4) hadisi bu durumu teyit etmektedir. Nitekim burada görüldüğü üzere Hz. Peygamber, bu özelliklere sahip olan tüccarları Allah'ın en seçkin kulları olan peygamberlerle ahiret günü birlikte olmakla ödüllendirileceklerini vaad etmiştir.

4. Kara Ticaretine Yönelik Ayetlerin İncelenmesi

Kur'an-ı kerim'de insanoğlunu kara ticaretine teşvik eden ayetler bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını yönelik değerlendirmeler aşağıdaki gibidir;

(i) “Allah, onda geniş yollar edinip dolaşabilirsiniz diye, yeryüzünü sizin için bir sergi yapmıştır.” (Nuh, 71/19-20).

Bu ayet-i kerime farklı açılardan tefsir edilmiştir. Örneğin Kerim Buladı, bu ayetin evrenin insanın faydası için yaratılmış olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre, evrende dolaşmak ve neler olup bittiğini öğrenmek, imkân olan Müslümanlar için dini bir yükümlülüktür. Bu görev bilinci ile Müslümanlar uzak yerlere seyahatte bulunmuşlar ve hem dini tebliğ hem de ticaret yapmak için gayret göstermişlerdir (Buladı, 2017: 33). Ayeti kerime de yer alan “sizin için yeryüzünü sergi kıldı” ifadeleri farklı açılardan tefsir edilmiştir. Burada yeryüzünün sergi kılınması ile ne anlatılmak istendiğine dair eski müfessirler farklı görüşler ileri sürmüştür. Örneğin, Muhammed Ali Sabuni (v.2021) bazı alimlerin bu ayetten yerin yuvarlak olmadığı manasını çıkarmış olduklarını söyler ve bu görüşün hatalı olduğunu İbn Cüzeyy'e dayanarak belirtir (Sabuni, 1971: 33). Âlusî (v.1854) de tartışmalara katılmıştır. Ona göre, bu ayette yerin yuvarlak olmadığına yani düz olduğuna bir delil yoktur. Büyük kürenin üzerinde bulunan herkes, kendine yakın olan bölgeyi düz görür. Yerin yuvarlak olduğuna ya da olmadığına inanmak şeriatı ilgilendiren bir konu da değildir (Âlusî, 1985: 76). Diyanet İşleri Başkanlığı tefsiri de bu görüşü desteklemiştir. Onlarda arzın düz olduğu şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtirler. Bu tefsire göre, insanların rahatça hareket edebilecekleri bir yapı arza verilmiştir. Nitekim arz, üzerindeki yollardan ve burada bulunan nimetlerden yararlanılabilecek bir yapıda yaratılmıştır (Karaman vd. 2006, 467). Kur'an-ı kerim başka bir yerde benzer bir ifadesinde, “Yeri yaydık.” buyurmaktadır.* Tefsir alimlerinden Muhammed Mütevelli Şa'ra'vi (v.1998), bu ayetin kur'an'ın i'cazlarından mucizelerinden olduğunu söylemektedir. Bu ayet, dünyanın küre şeklinde olduğunu haber vermektedir. Şa'ra'vi'nin vermiş olduğu bilgiye göre, yerin neresine bakarsanız onu yayılmış görürsünüz. Bu durum değişmez. Ekvatorda da olsanız, kutuplara da geçseniz, Avrupa'da, Amerika'da veya dünyanın herhangi bir bölgesine de geçseniz yeri aynı şekilde görürsünüz. Yer, insanların önünde yayılmış haldedir ve bu yerin yuvarlak olması ile mümkündür.

Mesela yer, düz olsaydı, üçgen olsaydı veya farklı bir biçimde olsaydı yerin kenarına ulaşmış olurduk. Bir sonuna ulaşılmadığına göre ve her yerde yer önümüzde yayılmış halde görüldüğüne göre yerin yuvarlak oluşundan başka bir biçimde olması mümkün değil (Şa' ravi, çev. 2011: 96).

(ii) **“Sizi yeryüzünün halifeleri kılan, size verdiği şeylerle (nimetlerle) imtihan etmek için, sizi dereceler bakımından bir kısmınızı bir kısmınızın üstüne yükselten O'dur.” (En'am, 6/165).**

Bu ayet-i kerime farklı açılardan tefsir edilmiştir. Burada halife kılınanın kim olduğu ile ilgili öne çıkan iki görüş bulunmaktadır. Buna göre, halife kılınan bütün insanlıktır. Zira insan Allah'ın izniyle yeryüzünde tasarrufta bulunmaktadır. Diğer görüşe göre, halife kılınan Ümmeti Muhammed'dir. Zira bu ümmet önceki ümmetlerin yerine gelmiştir. Dolayısıyla hitap Müslümanlardır (Beyzâvi, 2013: 349). Evrende halife kılınan insanın fonksiyonu yeryüzünü imar etmektir (Zuhayli, 2019: 151). O halde şunu söylemek mümkündür. Allah İslam ümmetini yeryüzüne halife kılmıştır. Bu halife İslamın prensiplerine uygun bir şekilde yaşamalı, yeryüzünü imar etmeli, insanlığın faydasına yönelik çalışmalar yapmalıdır. Ayrıca dünyanın her yerinde helal ölçüler dairesinde dilediği ticareti yapmakta serbest bırakılmıştır.

Ayet-i kerimenin diğer bölümünde, “Sizi dereceler bakımından bir kısmınızı bir kısmınızın üstüne yükselten O'dur.” buyurmaktadır. Bu ayetler insanların birtakım hususlarda aralarında fazilet farkı bulunduğu işaret etmektedir. Örneğin, yaratılış bakımından, ahlak bakımından, zenginlik- fakirlik bakımından, ilim- cehalet bakımından (Kurtubi, 2001; Şevkani, 1973: 186), kuvvet-zayıflık bakımından (Begavi, 1997: 212). Netice itibari ile insana bir imtihan olarak bu geniş imkanların verildiği görülmektedir. Zira ayetin devamında ise (Enam, 6/165)

size verdiklerine şükredip etmediğinizi denemek için böyle yapıyor denmesi de bu durumu yansıtmaktadır. Bununla beraber, imtihanın gerçekleşmesinin sebeplerinden birisi de ceza veya sevaba sebep olacak şeyi ortaya çıkarmak olduğu da bir gerçektir (İbnü'l Cevzî, 1978). Sonuç olarak insanın bu geniş imkanlar içinde dünyevileşmemesi için Kur'anın imtihan kavramını da kullandığını söylememiz mümkündür. Nitekim insanın dünyadaki ömrünün sınırlı olması ve eylemlerine göre ahirette bir karşılık görececek olacağının haber verilmesi insanın dünyevileşmesine engel olmaktadır.

(iii) **“Yeryüzünü size boyun eğdiren O'dur. Şu halde yerin omuzlarında (üzerinde) dolaşım ve Allah'ın rızından yiye.” (Mülk, 67/15).**

Bu ayet-i kerime farklı açılardan tefsir edilmiştir. Ayetin ilk pasajı Allah'ın varlığı ve birliğine yönelik

ilişkilendirilmiştir. Örneğin Kur'an yolu tefsirinde bu durum görülmektedir. Orada verilen bilgiye göre, yerkürenin yaratılması, her türlü nimetle donatılarak üzerinde yaşanır hale getirilmesi Allah'ın varlığını ve birliğini göstermektedir (Karaman vd., 2006: 421). İzzet Derveze, bu ayette Allah'ın kullarına olan lütfunu hatırlatmış olduğunu düşünmektedir. Ona göre, yeryüzünü insan için boyun eğdirerek, yeryüzünün imkanlarından istifade etmeyi kolaylaştırmıştır. Ayrıca boyun eğdirmesinin sebebi de insanın her yerde rahatça gezip dolaşması, çalışması ve Allah'ın rızından yemesi içindir (Derveze, 2015: 253). Ayet-i kerime de yer alan, “menakıb” kelimesi omuz anlamına gelen menkıb kelimesinin çoğulu olup, yeryüzünün omuzları anlamında tefsir edilmiştir. Yeryüzünün omuzları ile ilgili farklı tespitler bulunsa da (Beyzavi, 1046; Şevkani, 1984: 262) Elmalılı Hamdi bunları özetlemektedir. Verdiği bilgiye göre yeryüzünün omuzları ile işaret edilen şey, yeryüzünün dağları, tepeleri, bağları, vadileri, güneyi, batısı, doğusu, kuzeyi, kutuplara kadar yüzeyin hepsini içine alan kısımdır (Yazır, 2008: 55). Kur'an'ın burada bütün bunları omuzlar ifadesi ile mecazi bir anlatım kullanarak ifade ettiği görülmektedir (Şevkani, 1984: 262). Dolayısıyla Allah yerin omuzlarını insanın rahatça yaşaması ve yürüyebileceği hale getirmiştir. İzzet Derveze, yeryüzünün insan için boyun eğdirilmesini, ahlak ve hukuk bağlamında da yorumlamaktadır. Ona göre, dünya ve içindekiler insanın hizmetine sunulmuştur. Bundan dolayı da hiç kimse bir başkasının bu nimetlerden faydalanmasına karışma hakkı olamaz (Derveze, 2015: 255). Elmalılı Hamdi bu ayetin aynı zamanda coğrafya gibi ilimleri öğrenmeye teşvik ettiğini söylemektedir. Ona göre, yerin omuzlarında yürümek için onu iyi tanımak gerekir. Bu da yeryüzünün durumlarını bildiren coğrafya ile olur. Dolayısıyla ayet-i kerime de bu ilimleri öğrenmeye ve aşama aşama keşifleri ileri noktalara taşımaya bir özendirme vardır (Karaman vd, 2006: 385). Ayet-i kerime de yer alan ve “yiyiniz” şeklinde tercüme edilen “el-ekl” kelimesi tefsir çalışmalarında, sözlük anlamıyla bilinen “yemek” manasından daha geniş bir anlam ile tefsir edilmiştir.† Buna göre bu kelime, Allah'ın nimetlerini aramak ve her anlamda faydalanmak şeklinde anlaşılmıştır. Eş-Şinkiti (v.1974) bu ayetin anlamını daha geniş alanda aramıştır. Onun tefsir çalışmasında verilen bilgiye göre, rızık elde etmek için dünya pazarı ve çarşıları dolaşılmalı ve ekonomik hedefli seyahatlar yapılmalıdır (eş-Şinkiti, 2004: 1720).

5. Deniz Ticaretine Yönelik Ayetlerin İncelenmesi

Kur'an-ı kerimin birçok ayetinde Denizlere dikkat çekilmiştir. Bu ayetlerle insanoğlu denizlere yolculuk yapmaya ve Allah'ın kendileri için yaratmış olduğu nimetleri araştırıp bulmaya teşvik edilmiştir. Bunlardan bazılarına yönelik değerlendirmeler aşağıdaki gibidir.

(i) **“Allah’ın, göklerde ve yerdeki (nice varlıkları) sizin emrinize verdiğini, nimetlerini açık ve gizli olarak size bolca ihsan ettiğini görmediniz mi..”**(Lokman, 31/20).

Kur’an’ın bu hitabına göre, görünen, görünmeyen, maddi ve manevi rızıkları, nimetleri araştırıp ortaya çıkarmak insanoğlunun bir görevidir (Buladı,2017 :34). İlim adamları bu ayeti aynı zamanda Allah’ın varlığına apaçık bir delil olarak yorumlamaktadır. Örneğin İzzet Derveze’ye göre bu ayette Allah, yerde ve gökte bulunan güçleri kendisine boyun eğdirdiğini söylemektedir (Derveze, 2015: 182). Dolayısıyla Allah ibadet edilmeye hak sahibidir. Ayrıca bu ayeti kerime insanın sağlıklı bir şekilde yaşaması için yerde ve gökte bulunan düzenin Allah tarafından idare edildiğine bir belge niteliğindedir. Nitekim bazı ilim adamları bu şekilde yorumlamaktadır. Onlara göre, ayeti kerimede yer alan, “görmez misiniz” sorusu bu gerçeğe atıfta bulunmaktadır. Zira insanoglu evrendeki düzeni incelediğinde Allah’ın varlığına dair gerçeği aklıyla kabullenecektir (Karaman vd, 2006: 342).

(ii) **“Görmedin mi, Allah yerdeki eşyayı ve emri uyarınca denizde yüzen gemileri sizin hizmetine verdi.”**(Hac,22/65).

Birçok ilim adamı bu ayetin Allah’ın varlığına ilişkin somut kanıtlar barındırdığını düşünmektedir. Örneğin, İzzet Derveze’ye göre, bu ayette, insanın evrene bakıp bakmadığı dolayısıyla Allah’ın varlığına ilişkin somut kanıtları görüp görmediği sorgulanmaktadır (Derveze,2015:485). Diyanet İşleri Başkanlığı tefsiri de benzer görüşü savunmaktadır. Onların verdiği bilgiye göre, ayette yer alan “görmüyor musun” sorusuyla, sıradan gibi düşünülen bu olaylara dikkat çekilmekte ve bunun Allah’ın varlığına ve kudretine ilişkin belgeler olduğunu görmemiz istenmektedir (Karaman vd, 2006: 749). Bu ayet aynı zamanda deniz ticaretinin önemini göstermektedir. Örneğin Kerim Buladı’ya göre, Allah denizleri gemilerin yüzmesine elverişli yaratmıştır. Bu nimetten yararlanmanın yolu da bu alanda teknoloji üretmekle olur (Buladı, 2017: 34). Dolayısıyla Allah’ın bu ayetlerle hem kulluk bilinci oluşturduğunu hem de ticareti desteklediğini söylememiz mümkündür.

(iii) **“İçinizde taze et (balık) yemeniz ve takınacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O’dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görürsün. (Bütün bunlar) onun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.”** (Nahl,16/14).

Bu ayet-i kerime de insan ve deniz arasında maddi açıdan üç konuda irtibat kurulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Deniz bir besin kaynağıdır. Denizden mücevherler elde edilebilir. Deniz aynı zamanda taşımacılık içinde önem taşımaktadır. Kur’an insana bu dünyevi imkanları sağlarken ayetin sonunda kulluk bilincini de inşa etmiştir. Nitekim evrendeki bu nimetlerden dolayı Allah’a şükredilmesi gerektiğinin ifade edilmesi bu durumu yansıtmaktadır (Karaman vd, 2006: 383).

(iv) **“İki deniz eşit değildir. Bu tatlıdır, susuzluğu keser ve içimi kolaydır. Şu da tuzlu ve acıdır. Hepsinden de taze et (balık) yersiniz ve giyeceğiniz (takınacağınız) süs (eşyası) çıkarırsınız. O’nun (Allah’ın) lütfundan (rızınızı) aramanız için orada gemilerin suyu yarıp gittiğini görürsünüz. Umulur ki (bu nimetleri düşünüp) şükredesiniz.”** (Fatr, 35/12).

Bu ayet-i kerime farklı yönlerden tefsir edilmiştir. Müfessirler tatlı su ile acı suları müslüman ve kafirin haline benzetmişlerdir. Örneğin onlara göre, iki denizin durumu iman ile küfrün durumu gibidir. Bu bakış açısına göre, tatlı su ile tuzlu su eşit olmadığı gibi müslüman ile kafirde eşit olamaz (Zuhaylî, 2019). Çağımızın ilim adamlarından Sabuni bu ayetin tefsirini yaparken Ebussud efendiye dayanarak, bu, Allah’ın mü’minler ve kafirler hakkında getirdiği darb-ı mesel olduğunu söylemektedir (Sabuni, 1971). Bu ve benzer ayet-i kerimelerde yer alan (Rûm, 30/46) “İbteğu’l-fadl” kavramını ilim adamlarının ticaret anlamında tefsir etmiş oldukları görülmektedir (Beyzavî, 2013: 841; Zemahşeri: 304; Şevkani, 1973: 343).

6. Sonuç

Bu çalışma, Kur’an-ı Kerim’in ticaret olgusuna verdiği değeri, kara ve deniz ticaretine dair ayetler ekseninde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Kur’an, ticareti bir ibadet olarak değerlendirmiş ve meşru ölçüler içinde yapılan ticareti teşvik etmiştir. Bununla birlikte, ticaretin temel amacı olan kazanç elde etmeyle birlikte, dünyevileşmeden kaçınmayı öğütleyerek bir denge kurmuştur.

İslam, çalışmaya, üretmeye ve toplumun yararına yönelik eylemlere büyük bir önem atfetmekte; ancak bu çabaların yalnızca Allah’ın rızası doğrultusunda ve ahlaki ilkeler çerçevesinde yürütülmesi gerektiğini vurgulamaktadır. İncelenen ayetler ve hadisler göstermektedir ki, İslam dini ticareti yalnızca ekonomik bir faaliyet olarak değil, aynı zamanda toplumsal fayda ve bireysel sorumluluğu içeren bir ibadet biçimi olarak değerlendirmiştir.

Kur’an, helal kazancı teşvik ederken, haksız kazanç yollarını – özellikle faizi – kesin bir şekilde yasaklamış; emeğe dayalı kazancı ise yüceltmıştır. Bu yönüyle, Kur’an’ın ekonomik anlayışı, sadece bireyin maddi çıkarını değil, aynı zamanda manevi olgunlaşmasını ve toplumsal adaletin tesisini de hedeflemektedir.

Çalışmada özellikle kara ve deniz ticaretiyle ilgili ayetlerin, ticaretin sosyal ve ekonomik işlevlerini nasıl şekillendirdiği analiz edilmiştir. Bu ayetlerde, insanların çalışarak geçimlerini sağlamaları, başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaları ve toplumun refahına katkı sunmaları teşvik edilmektedir. Ancak bu süreçte, dünya hırsına kapılmadan, ahireti unutmadan ve helal sınırlar içinde hareket edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Kur’an, faiz, haksız kazanç, aldatma ve benzeri etik dışı ticari uygulamaları açıkça yasaklamış; helal kazancı, dürüstlüğü ve toplumsal dengelyi koruyan ekonomik faaliyetleri ön plana çıkarmıştır. Bu yaklaşım, ticaretin

sadece maddi kazanç değil, aynı zamanda ahlaki gelişim ve kulluk bilinci açısından da önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır.

Hız. Peygamber'in hayatında ticaretin önemli bir yer tutması ve ticaret yapan Müslümanları doğruluk, güvenilirlik ve ahlaki prensiplerle öne çıkarması, İslam toplumları için model bir ekonomik davranış biçimi oluşturmuştur. Bu bağlamda, Kur'an'ın ortaya koyduğu ekonomik prensiplerin zamandan bağımsız olarak evrensel değerler taşıdığı anlaşılmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, yeryüzünün "boyun eğdirilmiş" yapısını vurgularken, insanın yeryüzünü dolaşarak rızık aramasını bir sorumluluk olarak göstermiştir. Bu durum, sadece ekonomik bir kazanım değil, aynı zamanda Allah'ın nimetlerini araştırma ve takdir etme çabasıdır. Kur'an, yeryüzünü insanlar için yaşanabilir kılan Allah'ın kudretini hatırlatmakta ve bu nimetlerin şükürle karşılanmasını istemektedir. Böylece dünyevi meşguliyet ile uhrevi bilinç arasında bir denge kurulması öğütlenmektedir.

Deniz ticaretine ilişkin ayetler de benzer şekilde, denizlerin yaratılışının ve içerdikleri zenginliklerin insanlar için bir rahmet vesilesi olduğunu vurgulamaktadır. Bu ayetlerde, denizlerin taşımacılık, besin ve zinet unsurları açısından sunduğu imkânlarla dikkat çekilmekte; gemilerin yüzmesi gibi doğal olayların arkasındaki ilahi düzenin fark edilmesi beklenmektedir. Kur'an'da yer alan "ibteğu'l-fadl" ifadesinin ticari kazanç arayışı anlamında yorumlanması, ticaretin İslam düşüncesindeki yerini pekiştirmektedir.

Sonuç olarak, Kur'an-ı Kerim ticareti insan hayatının doğal ve gerekli bir parçası olarak görmekte; bu faaliyetin ahlaki ve meşru çerçevede yürütülmesini teşvik etmektedir. Çalışmamız, ticaretle ilgili ayetlerin yalnızca ekonomik anlamda değil, aynı zamanda ilahi iradenin bir yansıması olarak da değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çerçevede Kur'an, insanı sadece çalışmaya ve kazanmaya değil, aynı zamanda bu çabanın anlamını kavramaya ve bu faaliyetler üzerinden kulluk bilinci kazanmaya davet etmektedir.

Kaynakça

Âlusî, Ş. (1985). *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ân*. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Begavî, M. M. (1997). *Me'âlimü't-tenzîl* (Abdurrezzak Mehdi, Thk.). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Beyzâvî, N. (2011). *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl* (Abdülvehhab Öztürk, Çev.). Kahraman Yayınları.

Buhârî, A. (1998). *el-Câmi'u's-sahih*. Beytu'l-Efkâr.

Buladı, K. (2017). *Kur'an'da ticaret metaforları*. Kayhan Yayınları.

Çıtak, M. (2023). Haydar Hatipoğlu'nun faiz konusundaki yaklaşımı: Bakara Suresi örneği. A. Akalın & E. Tuncer (Ed.), *Yakın Dönem Şark Âlimleri-I* (s. 398). Fecr Yayınları.

Derveze, İ. (2014). *et-Tefsîru'l-hadîs* (Çev.). Düşün Yayıncılık.

Diyanet İşleri Başkanlığı. (2011). *Kur'an-ı Kerim meâli*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Elmalılı, M. H. (2015). *Hak dini Kur'an dili*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Güneş, C. (2019). Kur'an'ın ticaret dili ve kavramları. *UMDE Dini Tetkikler Dergisi*, 2(1), 101–125.

Hatipoğlu, M. S. (2024). *Haydar Hatipoğlu ve Kur'an tefsiri: Metin neşri ve muhteva analizi* (Doktora tezi). İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

İbn Mâce, M. B. Y. (2015). *Sünen-i İbn Mâce tercemesi ve şerhi* (H. Hatipoğlu, Çev.). Kahraman Yayınları.

İbnü'l-Cevzî, F. (1978). *Zâdü'l-mesîr fî 'ilmi't-tefsîr* (Abdurrezzak Mehdi, Thk.). Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.

Karaman, H., Çağrı, M., Dönmez, İ. K., & Gümüş, S. (2006). *Kur'an yolu tefsiri*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Köksal, M. A. (2010). *Peygamberler tarihi*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Kurtubî, M. (2001). *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân* (Hişam Semir el-Buhârî, Thk.). Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.

Müslim, M. B. H. (1330). *Câmiu's-sahih: Sahih-i Müslim*. Dâru't-Tıbbâti'l-Âmire.

Müslim, M. B. H. (2012). *Sahih-i Müslim* (Çev.). ... Yayınları.

Ok, R., & Atar, A. (2019). Türkiye'de İslam ekonomisi ve finans alanlarında yapılmış akademik çalışmalar ile katılım bankalarının gelişimi arasındaki ilişki. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4), 504–513.

Sabunî, M. A. (1971). *Safvetü't-tefâsîr*. Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye.

Şa'râvî, M. M. (2011). *Kur'an mucizesi* (M. Sait Şimşek, Çev.). Kitap Dünyası Yayınları.

Şevkânî, M. (1973). *Fethu'l-kadîr el-câmi' beyne-fenneyi'r-rivâyeti ve'd-dirâyeti min 'ilmi't-tefsîr*. Dârü'l-Fikr.

Taberî, M. (2023). *Tarih-i Taberî* (M. F. Gürtuna, Çev.; Cilt 1, s. 95). Sağlam Yayınları.

Tirmizî, M. B. İ. (1982). *Sünen-i Tirmizî* (O. Z. Mollamehmetoğlu, Çev.). Yunus Emre Yayınları.

Yazır, E. H. (2008). *Hak dini Kur'an dili*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Yıldırım, M., & Çelik, S. (2025). Peygamberlerin sanatsal faaliyetleri üzerine. *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29(29), 73–86.

Zemahşerî, C. (2012). *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvil fî vücûhi't-te'vîl* (Cilt 2, s. 445).

Dâru'l-Ma'rifa.

Zühayli, V. (2019). *Tefsîru'l-Vecîz. Dârü'l-Fikr.*

Extended Abstract

This study aims to analyze the value attributed to the concept of trade in the Qur'an, focusing particularly on verses related to land and sea commerce. The Qur'an regards trade not merely as an economic transaction but as an act of worship when conducted within lawful and ethical bounds. It encourages legitimate trade and highlights the importance of balancing the pursuit of profit with spiritual mindfulness and avoidance of excessive materialism. Islam places great importance on labor, production, and actions that serve the benefit of society. However, it emphasizes that such efforts must be undertaken solely for the sake of earning the pleasure of Allah and within the framework of moral and ethical principles. The verses and prophetic traditions examined in this study demonstrate that Islam views trade as more than a mere economic activity; it considers it a form of worship that entails social responsibility and contributes to individual development. While the Qur'an promotes lawful earnings, it strictly prohibits unjust gains—especially usury (riba)—and exalts income obtained through honest labor. In this respect, the Qur'anic economic outlook seeks not only to ensure individual material well-being but also to foster spiritual growth and establish social justice. The verses analyzed in this work particularly highlight how trade—both on land and sea—has significant social and economic functions. These verses encourage individuals to earn their livelihood through effort, fulfill the needs of others, and contribute to the prosperity of society. Yet, the Qur'an consistently warns against becoming overly consumed by worldly desires. It stresses the importance of remembering the Hereafter and conducting trade within the bounds of what is halal (permissible). Trade, therefore, is not only about profit-making but also about ethical integrity, honesty, and accountability before God. The Qur'an explicitly prohibits unethical commercial practices such as interest-based transactions, fraud, and deception, while promoting fair and just trade that upholds communal balance and integrity. This approach underscores that commerce is not solely a means of material gain but also a tool for moral development and the realization of servitude to God. The emphasis on honesty, trustworthiness, and ethical conduct in business transactions serves as a model for Muslim economic behavior. The significant role of trade in the life of the Prophet Muhammad (peace be upon him) also serves as a model. His personal conduct as a trustworthy and honest merchant established a framework for economic behavior grounded in moral and spiritual principles. The Prophet's life offers practical examples of how trade can be integrated with faith, making it a means to serve both individual and societal good while seeking divine approval.

The Qur'an further emphasizes the submissive nature of the Earth to human needs and responsibilities, urging mankind to travel across the land in search of sustenance. This directive is not merely about material provision but also about appreciating and reflecting upon the blessings of Allah. The exploration and utilization of the Earth's resources are portrayed as acts of gratitude and

acknowledgment of divine mercy. Thus, a balance between worldly engagement and spiritual consciousness is advised.

Verses related to maritime trade similarly highlight the mercy embedded in the creation of the seas and the abundance they contain. These verses draw attention to the benefits the seas provide, including transportation, food, and ornamental resources. The sailing of ships, driven by divine order, is presented as a sign to reflect upon. The Qur'anic expression "ibteghu'l-fadl" (seek the bounty of Allah) is interpreted by scholars to include the pursuit of livelihood through trade, reaffirming the esteemed position of commerce in Islamic thought.

In conclusion, the Qur'an views trade as a natural and essential part of human life, advocating for its practice within a moral and lawful framework. This study reveals that verses related to commerce should not only be understood in economic terms but also as expressions of divine will. Through these teachings, the Qur'an invites individuals not only to work and earn but to comprehend the deeper purpose of such efforts—transforming everyday economic activity into a conscious act of worship and servitude.